پوهندوی آصف بهاند ۲۰۱۵/۰۴/۰۷

د کوچنیانو ادبیات

تاریخي پس منظر، اوسنی حالت

نهمه برخه

په هیواد کې د ننه او د باندې له هیواده، په میډیا کې د کو چنیانو پر ادبیاتو او پروګرامونو باندې د خبرو کولو په دې برخه کې اړینه ګڼم ووایم چې په تلویزوني خپرونو کې د کو چنیانو له پار جلا کړای شوې برخې د ځانګړې پاملرنې وړ دی. یو خو دا برخې ډېرې له پامه لویدلې او سطحي ګڼل شوي دي او مسولین یا نه پوهیږي او یا ځانونه تیر باسي چې همدا کوچنیان د سبا لویان دي، که سم وروزل شي، خو ښه، که په همدې ډول ناسم وي، نو راتلونکی نسل او د هغوی حالت به یا همداسې وي او یا به له دې هم بد تر وي.

په تلویزیونونو کې هغومره چې پاملرنه ورته شوې ده، هغه هم خواشینونکې او د ژړا وړ ده او سړی دې ته اړ باسي چې ووایي: له دې نه چې نه وای ښه به و.

تلویزیون چې ولګوې د کو چنیانو له پاره د خپروني وخت وي چې ورته ګوري پروګرام د افغانستان او افغانانو له پاره خپریږي، مګر ژبه، کالي ، حرکات پروګرانونه او هر څه یې پردي دي. بیا زموږ تلویزیون وال وایي چې څه فرق کوي، ژبه، کلتور، دین او هر څه مو سره یو دی. او بیا که لږ قناعت ورکړې چې د هر هیواد تاریخي او ملي ارزښتونه او ګټې توپیر سره لري، د هر هیواد د ژبو ترمینالوژي باید بیله وي او ... بیا نو ډېره وګروي او ورو و وایي: موږ د پردیو مواد ځکه خپروو چې د نویو د جوړولو له پاره بودجه نه لرو او...

هغو خلکو ته چې په پردۍ ژبو خپروني کیږي، پردي ارزښتونه، تاریخ او ترمینالوژي په کې نغښتي وي؛ له نوي زیږیدلي ماشوم نه نیولې بیا تر یو دوه دري او لس یا له هغه نه د مشرانو او حتی د لویانو پر ذهن باندې خپل تاثیر پریږي، په تیره د نویو را لویدونکو ماشومانو په ذهن چې د هغو د ژبې د زدکړې لومړنی تهداب د ایښودلو په حال کې وي . کله چې همدا د پردۍ ژبې تلفظ او اکسنت اوري ، د هغه په ذهن کې ثبتیږي او که وروسته یې بیا ور جوړو هم، نو ماشوم له هره اړخه له ستونزو سره مخامخ کیږي.او په خواشینی سره چې دا نا وړه کار زموږ په هیواد کې دننه او له هیواده دباندې تلویزیوني خپرونو کې روان دی.

بله ستونزه دا ده چې موږ خپل ماشوم، دهغه روان،ستونزې او غوښتنې سمې نه دي پیژندلې، د هغه له پاره کوم سم پروګرام نه ورته لرو. اوس هم په هیواد کې د ننه او له هیواد نه لا دباندې موږ له کوچنیانو او تنکیو ځوانانو سره په چلن کې د خپلو زړو دودیزو برخوردونو او هغو قوانینو نه کار اخلو چې موثر نه دي او نه یوازې کوچنیان او تنکیو ځوانانو سره مرسته نه کوي او په بله یې بیایي، بلکې تولې کورنۍ ته داسې نورې ستونزې پیدا کوي چې بیا په خپله لویان ورته حیران وي چې څه وکړي.

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالې د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په خیر و لولئ

زه د اوس له پاره په افغانستان کې د ننه د کوچنیانو د ادبیاتو په باب څه نه شم ویلای، هغه هم په دې دلیل چې له هغه ځای نه زه ټاکلي مواد په بشپړ ډول په واک کې نه لرم. څو تنو فرهنګیانو نه مې هیله وکړه چې حد اقل په کابل کې د کوچنیانو له پاره د خپرونو او ځانګړو مؤسسو چې د کوچنیانو روزنې او ادبیاتو پورې اړوند مواد خپروي، مالومات راکړي، خو د هر دلیل له مخې چې و، چا د یو توري په اندازه هم مالومات رانه کړل. په دې نه پوهیږم چې د نجیب حکومت له ړنګیدو نه وروسته د نویو ادارو په تشکیل کې د کوچنیانو له پاره ځای و که نه، کومه خپرونه یې درلوده که نه او بیا هم په دې هم نه پوهیږم چې لکه د پخوا په څیر د افغانستان د لیکوالو ټولنې په چو کاټ کې د کو چنیانو څانګه شته که نه؟ که وي څه ډول او څومره فعالیتونه یې کړي دي؟ او یا په نورو دولتي مؤسسو کې دې موضوع ته څومره پاملرنه شوې او یا څومره کار ور ته کیږي او...

خو کرار کیناستل به هم ښه نه وي. دلته په اروپا کې ما په شخصي ډول په رسمي او شخصي کتابتونون او میډیا کې خپلې هڅې او څیړنې جاري ساتلي دي. په هر ځای کې مې چې هر کله هر څومره کتابونه شعرونه کیسې او موضوع پورې اړوند نور څه په مخه راغلي، یا مې په بیه اخیستي دي او یا مې کاپي کړي دي او له هغه نه وړاندې په ویبپاڼو کې چې موضوع پورې تړلي هر څه په مخه راغلي دي خوندي کړي مې دي او اوس مې په اختیار کې دي.

په بیلابیلو ویبپاڼو کې د کو چنیانو د ادبیاتو په باب چې په اصطلاح کومې څیړنیزې مقالې راغلي دي، هغه د ګو تو په شمار دي. تر ټولو د پام وړ او د یادونې وړ دوو لیکوالو هڅې دي. یو یې ښاغلي عبدالنافع همت دی د «له سراج اطفاله د کمکیانو تر ګوربته» مقاله یې لیکلې ده، او د ګوربت مجلې د دویم کال په پنځمه ګڼه(۱۳۸۰، غبرګولی، پر له پسې یوولسمه ګڼه) کې خپره شوې، ما یې د کوچنیانو ادبیاتو د مقالو د همدې لړۍ په اتمه برخه کې یادونه کړې ده.

بل لیکوال ښاغلي رفیع الله نیازي دی چې د کوچنیانو ادبیاتو په برخه کې یې د پاملرنې وړ هڅې کړې دي. یوه مقاله یې «په پښتو ژبه کې د ماشوم د ادبیاتو تاریخچه» تر سر لیک لاندې خپره کړې چې زما پاملرنه یې ور واړوله. دا مقاله په ټول افغان ویبپاڼه کې د ۲۰۱۲ کال په وروستیو کې(۳۰/۱۲/۲۰۱۲) خپره شوې ده.(http://tolafghan.com/posts/16458)

په دې مقاله کې د ښاغلي نیازي ډیره تکیه د آصف بهاند په قلم لیکی شوي کتاب(د کوچنیانو ادبیات، ۱۳۶۶، د افغانستان د چاپ او خپرونو دولتي کومیټه) باندې ده. مطالب یې په یو څه بدلون ور نه را اخیستي دي، خو نه د څیړنې د اصولو له مخې. عادي لوستونکي داسې فکر کوي چې دا به د همدې ښاغلي لیکوال څیړنه یا ریسرچ وي. زه سره له دې چې کوم اعتراض نه لرم، بلکې دوه ځلې مننه ورنه کوم. یو په دې چې هم په متن او هم په پای کې یې زما او زما د لیکلي کتاب یادونه کړې ده او بل په دې خاطر مننه ور نه کوم چې د کو چنیانو ادبیاتو په دې خوار حالت کې یې حد اقل دې موضوع ته هم د عامو لوستونکو او هم د قلموالو پام ور اړولی دی. زما وړوکی اعتراض دا دی چې ښاغلي رفیع الله نیازي را اخیستي مطالب باید په امانت دارۍ سره په قوسینو کې خوندي کړي وای او بل دا چې زما د کتاب نوم یې نا سم را اخیستی دی. د کوچنیانو د ادبیاتو په برخه کې زما د څیړنیز اثر سر لیک «د کوچنیانو ادبیات» دی، نه «د ماشوم ادبیات» زما له نظره «ماشومان» او «کوچنیان» دوه جلا مفاهیم دي چې ما یې په توپیر باندې د همدې لړۍ په تیرو برخو کې خبرې کړې دي.

وروسته بیا د کوچنیانو د ادبیاتو په برخه کې د ښاغلي رفیع الله نیازي د قدر وړ تیوریکي ډوله او څیړنزو مقالو سلسه پسې وغځیده چې د ځینو سر لیکونه یې دا دي:

ــ د ماشوم ادبیات څه ته وایي؟

ــ د ماشوم د ادبیاتو موخې،

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په څیر و لولئ

ــ د ماشوم د ادبیاتو عامي ځانګړني،

ــ د ماشوم د ادبیاتو ژبه،

ــ او ...

که درانه لوستونکي د دې مقالو لوستلو ته مینه لري کولای شي په ټول افغان ویبپانه کې د ښاغلي رفیع الله نیازي د مقالو په ځانګړي آرشیف کې هغه ولولي.

د کوچنیانو د ادبیاتو په برخه کې ښایي ځینو نورو قلموالو څه لیکلي وي چې زما له نظره نه دي تیر شوي. البته چې دا زه خپل قصور ګڼم.

په دویمه برخه کې د کوچنیانو له پاره د کیسو او شعرونو ټولګې دي چې اساسي برخه یې همدا جوړوي. کومې ټولګې چې په ویبپاڼو کې او یا په چاپي بڼه ما لیدلي او لوستلي دي، هغه به دلته تاسو درنو لوستونکو ته په لنډ ډول ور وپیژنم:

لومړی چاپ شوي کتابونه:

۱ــ لاسي نجلی:

دا کتاب په دوو ژبو(پښتو او انګلیسي) استاد حبیب الله رفیع برابر کړی دی او دوه زره اووم(۲۰۰۷) کال کې چاپ شوی دی. «لاسي نجلی» په اصل کې یوه ډیره پخوانۍ پښتني فولکلوریکه کیسه ده. څنګه چې موضوع یې تعلیمي ارزښت لري او د کوچنیانو له پاره ډیره مهمه ده، نو استاد حبیب الله رفیع له فولکلوریکي ژبې نه، رواني او معیاري ژبې ته اړولې ده. له ښکلو او موضوع پورې اړوند انځورونو سره چاپ شوی دی. استاد حبیب الله رفیع د دې کیسې په باب د کتاب په مقدمه کې داسې وایي:

«... دا کیسه هماغه زرګونه کاله پخوا د نوي او عصري تخنیک تصور لري او دا ښیي چې زموږ ټول عصري اختراعات او تخنیکي نوښتونه، لکه څنګه چې یې موږ د یوه او یا څو تنو اختراع بولو، داسې نه ده، بلکې د هیلې، آرزو، تصور، فکر او تیورۍ له مرحلې نه تر عملي تخنیکي مرحلې پورې، زر ګونه کلونه پرې تیر شوي او زر ګونه مغزونه یې بوخت ساتلي ...»(رفیع حبیب الله، لاسي نجلي، ناشر: اپ مرسي(Op- Mercy Afghanistan افغانستان، ۲۰۰۸ کال، د یادونې الف ــ ب مخونه.)

دا فولکلوریکه کیسه استاد رفیع د کلو او باندو په ژبه او د کوچنیانو له پاره د پوهیدو وړ په داسې ژبې برابره کړې، چې هر اوریدونکی او لوستونکی جذبوي او تر پایه یې لولي. کیسه داسې پیل کوي:

«وو نه وو د خدای کړه وو، د بنده ورته کاته وو، شولي ډنډ غنم پاخه وو، څلور تنه ملګري وو، د هغو څخه یو یې ترګاڼ و، بل درزي و، دریم یې زرګر او څلورم یې یو روحاني شخصیت(ملا) و ...»

دلته د دې خبرې یادول اړینه ګڼم چې: که د کو چنیانو ادبیاتو لیکوالان په خپلو لیکنو او شعرونو کې کوچنیانو ته هره موضوع همداسې په علمي بڼه تشریح کړی او موخه یې داسې انځور کړای شي چې په راتلونکي ژوند کې څنګه له خپلو مطالعاتو او زدکړو نه استفاده وکړي، دا به د نوي نسل له پاره ډیره ګټوره او په زړه پورې وي او د دوی په روزنه کې به خورا ښه رول ولوبوي.

۲ــ وړې کیسې(د ماشومانو له پاره د کوچنیو خوندورو کیسو ټولګه):

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په خیر و لولئ

د کوچنیانو له پاره دا خوندوري او وړې کیسې د ښاغلي محمد حامد حیدرزي له خوا ژباړل شوي دی چې د نولس(۱۹) کیسو ټولګه ده، خو له بده مرغه چې مآخذ یا مآخذونه یې نه دي ښودل شوي او دا نه دي ویل شوي چې د دې کیسو لیکوالان څوک دي.

په پیل کې د کوچنیانو د ادبیاتو د مسلکي او حقدار لیکوال ښاغلي احسان آرینزي په قلم یوه علمي او غنیمت مقدمه راوړل شوي ده چې په خپله یې له ډیر پخوا نه په دې برخه کې قلم چلولي او د قدر وړ آثار یې یا تالیف کړي او یا یې ژباړلي دي. په دې مقدمه کې د افغان ماشوم، د کوچنیانو ادبیاتو، ژباړن او د کتاب د محتوا په باب ډیر لنډ، خو ګټور معلومات وړاندې شوی دی. د دې مقدمې په یوه برخه کې داسې راغلي دي:

«وړې کیسې د حامد حیدرزي ژباړه، د ماشومانو له پاره د هغو څو کتابونو په کتار کې راځي چې په دې پنځو کلونو کې په پښتو ژبه خپاره شوي دي. دغه کیسې په بیلابیلو قالبونو کې لیکل شوې او منځپانګې یې هم راز– راز دي.

حامد حیدرزي دا کیسې ځکه ټاکلي دي چې ژباړه یې آسانه، جملې یې لنډې او موضوعات یې د ماشومانو له پاره په زړه پوري دي. سوله، جګړه، مرګ، ژوند، ژمی، پسرلی، لمر، سپوږمی، عدل، انصاف، وروري، خپلوي، مشر، کشر، ښوونه، روزنه او ... هغه مسایل دي چې زموږ د ټولنې ماشومان او تنکي ځوانان په خپل ساده ورځني ژوندانه او اند دود(طرز تفکر) کې ورسره مخامخ دي او غواړي چې هره ورځ په نویو خبرو و پوهیږي او نوي غوټۍ وسپړي ...

زه فکر کوم دغه وړې کیسې چې حامد حیدرزي ژباړلي دي، زموږ د ماشومانو له پاره په زړه پورې دي او د دوی د ماشومتوب د ژوندانه له فکري او تربیوي ودې سره مرسته کولای شي. دغه وړې کیسې بې له شکه چې د نړۍ له شهکارونو څخه نه دي؛ خو هره یوه یې ځانله خوند او رنګ لري او له ماشومانو سره مرسته کوي چې په نویو خبرو و پوهیږي او د خپلو کړو ـ وړو د سمون په چاره کې له هغو څخه ګټه واخلي ...»(حیدرزی حامد(ژباړن)، وړې کیسې(د ماشومانو له پاره د کوچنیو خوندورو کیسو ټولګه)، الازهر خپرندویه ټولنه، پیښور، ۱۳۸۵ کال، د مقدمې دویم ـ دریم مخونه.)

د کتاب ټولې کیسې تربیوي اړخ لري چې لوستل یې په هر صورت د کوچنیانو او تنکیو زلمو له پاره اړین دي.

۳ـ د نویو ځوانانو له پاره پوهه او معلومات:

دا کتاب چې د سر محقق علي محمد منګل له خوا لیکل شوی دی د اکبر د اطلاعاتي او نشراتي منابعو مرکز(اریک) له خوا په ۱۳۸۳ لمریز کال په پیښور کې خپور شوی دی. «اریک» له څه د پاسه اوه لس(۱۷) کالو را په دې خوا د افغانستان په بیلابیلو ولایتونو کې د مطالعې له لارې د خلکو د علمي سویې د لوړولو په غرض، د ګرځنده کتابتونونو پروګرام پر مخ بیایي. زموږ تر بحث لاندې کتاب(د نویو ځوانانو له پاره پوهه او معلومات) د همدې موسسې(اریک) له خوا خپور شوی دی.

د دې کتاب په بیلا بیلو برخو کې پر ګڼو اړینو موضوعاتو او مسایلو خبرې شوي چې د کو چنیانو او ځوانانو په ژوند او ښوونه کې مهم رول لوبولای شي. په لومړۍ برخه کې یې نه(۹) انتباهي کیسې راوړل شوي دي. په دویمه برخه کې د علم، کتاب او قلم په هکله اته (۸) ښوونیزې روزنیزې وړې کیسې راول شوي دي. دغه راز په دریمه برخه کې نه (۹) فکاهي ډوله وړې کیسې رواړل شوي دي چې دا هم تربیتي او انتباهي بڼه لري. په څلورمه برخه کې یې د ځینو اړینو علمي، تخنیکي مفاهیمو او وسایلو پیژندنه راوړل شوې ده.

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په خیر و لولئ

په پنځمه برخه کې يې د تاريخ په بيلابيلو وختونو کې د ګڼو پوهانو او لاربښوونکو غوره ويناوې چې د کوچنيانو او تنکيو ځوانانو له پاره په راتلونکي ژوند کې ښه سر مشق کيداى شي، راوړل شوي دي.

د کتاب په شپږمه برخه کې د سپورت تاريخچه او د بيلابيلو لوبو په هکله معلومات روړل شوى دى چې کوچنيانو او تنکيو ځوانانو له پاره اړين مالومات ګڼل کيداى شي.

په اوومه برخه کې د کوچنيانو او ځوانانو له پاره د دوى د ولسي لوبو په باب معلومات را ټول شوى دى چې دوى له خپل فولکلور سره ښه آشنا کولاى شي. په اتمه برخه کې د متلونو په باب لنډ مالومات او يو څو په زړه پورې متلونه را ټول شوي دي چې هر يو يې د کوچنيانو او تنکيو ځوانانو په ژوند کې د کانى کرښه کنل کيداى شي.

دغه راز په اتمه برخه کې لومړى د کيسى(چيستان) په باب لنډ مالومات او بيا د کوچنيانو کيسى راوړل شوي دي چې په رشتيا سره د دوى په ذهني وده کې ډير ښه رول لوبولاى شي.د همدې بحث په يوه برخه کې د کوچنيانو په بوختيدو او ذهني وده کې د کيسى د رول په باب داسي ويل شوي دي:

«کيسى او چيستانونه د ماشومانو د سر ګرمى او بوختيدو ښه وسيله ده. يو ماشوم يوه کيسى وايي او بل مجبور دى چې ځواب يې ورکړي او که نه نو لوبه او مسابقه بايلوي ...» (منګل علي محمد(سرمحقق)، د نويو ځوانانو له پاره پوهه او معلومات ، خپرونکى: د اريک د ګرځنده کتابتونونو اداره، ۲۰۰۴ کال، ۷۲ مخ.)

په نهمه برخه کې د «آيا غواړئ چې پوه شئ؟» تر سر ليک لاندې د کوچنيانو او تنکيو ځوانانو په ژوند کې د ځينو اړينو شيانو په باب معلومات را ټول شوى دى.

د کتاب په لسمه او وروستى برخه کې ځيني شعرونه اوتراني راوړل شوي دي چې کوچنيانو ته وطني او ملي احساس ور کولاى شي.

په ټول کې که د دې کتاب مطالب د کوچنيانو او تنکيو ځوانانو د ښوونې روزنې له آدرسه و ارزول شي، ډير ښه او با ارزښته دي، خو که تر ټولو کو چنيانو او ځوانانو پورې ورسول شي او د مشرانو او ښوونکو له لورې يو څه ورته تشريح کړاى شي. د کتاب د منابعو په باب بايد وويل شي چې پرته له څلور پنځو مطالبو، نور د يوه مطلب مآخذ هم نه دى ښودل شوى او لوستونکو ته داسي پوهول کيږي چې دا مطالب ټول په خپله ليکوال ليکلي دي، په داسي حال کې چې داسي نه ده.

۴ــ خير و شر او کوچنيتوب:

د دې کتاب په پيژند پانه کې، دکتاب د چاپ کال نه دى مالوم، ليکوال يې ښاغلي عبدالقيوم مشواني ښودل شوى دى. په دې داستان کې خير او شر دوه کرکترونه دي چې په سفر روان شوي دي او د کيسي تر پايه د کوچنيانو په ژبه د خير او شر د کارونو او کړنو جګړه روانه ده او د کوچنيانو له پاره ښه پند آميزه پيامونه په کې شته. دا کيسه په څو برخو ويشل شوي ده چې هر سر ليک يې د جلا کيسي ښه لري. (مشوانى عبدالقيوم، خير و شر او کوچنيتوب، دانش خپرندويه ټولنه، پيښور)

۵ــ لوبې او پوهنه:

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارى ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولئ

دا د کوچنيانو له پاره د اجتماعي او ساينسي علومو په برخه کې د عمومي مالوماتو ټولګه ده. د کتاب په پيژند پاڼه کې داسي راغلي دي: لوبې او پوهنه(۶)، تاليف او ژباړه: عبدالرفيع کابلي، خپرونکی: ختيځ بيا رغاوني اداره(کور)، د ۲۰۰۳ کال جون.

د کتاب له سرليک سره د شپږ عدد دا ښيي چې د دې لړۍ نوري برخې هم چاپ شوي دي چې اوس زه لاس رسی نه ورته لرم. د کوچنيانو ادبياتو په برخه کې د دې کتاب ارزښت په دې کې دی چې د کوچنيانو په روزلو او د عمومي مالوماتو په لوړ والي کې ښه رول لرلای شي. ښاغلي عبدالرفيع کابلي د کوچنيانو له پاره خورا ګټور مالومات په روانه او عام فهمه ژبه برابر کړی دی.(کابلي عبدالرفيع، لوبې او پوهنه(۶)، ختيځ بيا رغوني اداره(کور)، ۲۰۰۳ م کال جون)

د نهمي برخې پای

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزې ښې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولئ